

نگاهی به شیوه‌ی آموزش پزشکی در کتاب کامل الصناعه الطیبه

شهلا مرادی^۱، دکتر داود حسنی^۲، دکتر محسن بهرامی^۳، دکتر عباسعلی نوریان^۴

نویسنده‌ی مسوول: زنجان، دانشگاه علوم پزشکی زنجان sh.moradi57@yahoo.com

دریافت: ۹۵/۴/۲۷ پذیرش: ۹۵/۱۰/۸ چاپ: ۹۵/۱۰/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: علم پزشکی در میان علوم بشری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، چون دستیابی به اهداف سایر علوم فقط با سلامت جسم و روح میسر خواهد گردید. یکی از عوامل موثر در فرایند آموزش، به‌ویژه آموزش پزشکی کتب آموزشی مرتبط و روش‌های منحصربه‌فرد بکار گرفته در آن است که یقیناً نقش پررنگ و انکارناپذیر ایران و ایرانی در تولید و نشر مبانی علم پزشکی در دنیا به جهانیان بر همگان آشکار است. شیخ الرئیس ابوعلی سینا و علی بن عباس اهوازی که تالیفات شان یعنی کتاب‌های گرانسنگ "قانون" و "الملکی" تا اوایل قرن ۱۸ میلادی در مدارس طبی اروپا تدریس می‌شدند، از بزرگان طب ایرانی هستند که جامعه پزشکی دنیا باید خود را مدیون آن‌ها بداند.

روش بررسی: بررسی و تحلیل متن قسمتی از کتاب کامل الصناعه الطیبه می‌باشد که به معرفی شیوه‌های آموزش زمان نگارش کتاب پرداخته است.

یافته‌ها: طب ملکی حدود چهارصد هزار کلمه دارد و به بیست مقاله که هر یک مشتمل بر چند فصل است تقسیم می‌شود که ده مقاله اول آن درباره‌ی طب نظری است و بقیه مربوط به طب عملی است. او روش آموزشی نگارشی خود را در تدوین و تقریر این کتاب روش "تقسیم" معرفی می‌کند.

نتیجه‌گیری: یکی از مهم‌ترین وظایف هرمنتی حراست و حفاظت از منابع علمی و فرهنگی خود از تاراج و چپاول بیگانگان است. کتاب کامل الصناعه الطیبه که در یکی از دوره‌های اوج و شکوه تاریخ پزشکی ایرانی توسط علی بن عباس مجوسی اهوازی به رشته تحریر درآورده است، دارای جایگاه رفیعی به جهت شیوه‌ی نگارش آموزشی اش یعنی روش "تقسیم" می‌باشد، روشی که یکی از بهترین روش‌هایی که پس از حکیم اهوازی - حتی امروزه نیز - در تدوین نگارش کتب آموزشی رشته پزشکی و غیر پزشکی مورد استفاده است.

واژگان کلیدی: آموزش پزشکی، روش آموزشی تقسیم، علی بن عباس مجوسی اهوازی، کامل الصناعه الطیبه.

مقدمه

آموزش پزشکی از بنیادی‌ترین نیازهای جوامع بشری و از ضرورت‌های توسعه‌ی پایدار است. به اعتقاد صاحب‌نظران، آموزش، مهم‌ترین عامل در پیشرفت آموزشی و یادگیری دانشجویان است (۲). لذا انتخاب روش آموزش از اهمیت

در حوزه علوم بشری، طب، سرآمد همه دانش‌هاست، چراکه فلسفه سایر علوم، بهره‌وری انسان از مواهب زندگی است و این هدف جز در پرتو سلامت جسم و جان، میسر نیست (۱).

۱- کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه علوم پزشکی زنجان، زنجان، ایران.

۲- دانشجوی مقطع PhD طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی زنجان، زنجان، ایران.

۳- دکترای تخصصی طب سنتی ایرانی، استادیار دانشگاه علوم پزشکی زنجان، زنجان، ایران.

۴- دکترای تخصصی انگل‌شناسی و قارچ‌شناسی پزشکی، دانشیار دانشگاه علوم پزشکی زنجان، زنجان، ایران.

ویژه ای برخوردار است.

هدف نهایی آموزش پزشکی تدارک فرصت های مناسب جهت کسب دانش، مهارت و نگرش در قالب شایستگی برای جامعه پزشکان است، به نحوی که به آنان در اثر بخشی فعالیت های تخصصی شان و نیز ثمر بخشی برای جامعه کمک گردد. امروزه نیز هدف اصلی آموزش پزشکی، تدارک فرصت های مناسب جهت کسب دانش، مهارت و نگرش در قالب شایستگی برای جامعه ی پزشکی است، به نحوی که به آنان در اثربخشی و ثمر بخشی کمک کند (۲).

تاریخ پزشکی ایران، گهری ناسفته و دری نیافته است که دست بیداد زمان، نامهربانی توانمندان و ناسپاسی گروهی از فرزندان و فن داران آنرا به یکباره به دست فراموشی سپرده است و گرد کهن ایام به چهره سیمین و پیکرزربش سنگینی میکند (۳).

سرزمین ایران سهمی گران در میراث فرهنگی و علمی جهان داشته و دارد ولی باید با حسرت بپذیریم که گذشتگان ما به دلایل گوناگون تمایل و انگیزه چندانی برای ثبت و ضبط دستاوردهای خود نداشته اند و قلم تاریخ نگاری علمی دنیا در بیشتر موارد در دست بیگانگانی است که اهداف و سلیقه های خود را دنبال مینموده اند (۴).

علم طب قبل از اسلام نیز در ایران دارای ارج و منزلتی خاص بوده است و در کتب مذهبی زرتشت در خصوص بهداشت سخنان زیادی گفته شده است. بعد از اسلام (دوره عباسیان) به دلیل انتقال دانشمندان و اساتید طب از جندی شاپور به بغداد از رونق آن کاسته شد و دوباره با ظهور دانشمندانی چون رازی، بوعلی سینا و اهوازی و تالیف کتاب های معتبر این رشته، دوباره توانست جای پای خود را در تاریخ طب جهان باز کند و تحولات و انقلاب های بزرگی را در طب ایجاد کند (۵).

متأسفانه عدم تمایل حکما و دانشمندان ایرانی برای معرفی آثار و تالیفات خود در دوران شکوفایی علم طب در ایران

سبب گردید، روش های منحصر به فرد و موثر آموزشی بکار گرفته شده در تدوین این کتب، سال ها و حتی امروزه نیز بعنوان الگویی در سرتاسر گیتی مورد استفاده باشد، لیکن نه تنها هیچ نامی از مبدا و ماخذ آنها به میان نیاید بلکه در بدبینانه ترین قضاوت ها توسط بیگانگان به سرقت رفته و به نام آنان در تاریخ ثبت گردد (۶).

یکی از دانشمندانی که در این دوران و در نیمه اول قرن چهارم هجری قمری در حوالی جندی شاپور (ارجان یا بهبهان امروزی) بر تارک علمی ایران همچون ستاره ای درخشید، حکیم ابو الحسن علائی الدین علی بن عباس مجوسی اهوازی ارجانی است (کسی که در غرب به Ali Abbas یا Abbas Haly مشهور است (۶). وی کتابی چون کامل الصناعه الطیبه (طب الملکی یا Liber Regios) را به رشته تحریر درآورده است.

هدف از این بررسی معرفی روش های آموزش، به ویژه پزشکی در کتب حکما و متقدمان طب سنتی است تا ضمن آشنایی دانشمندان و دانش پژوهان با منشا و مبدا روش های مختلف آموزشی که امروزه نیز در بسیاری کتاب ها مورد استفاده است، از سرقت بیش از پیش آثار علمی دانشمندان ایران زمین - بویژه گذشتگان - جلوگیری شود.

روش بررسی

مطالب این مقاله با عنوان "نگاهی به شیوه های آموزش پزشکی در کتاب کامل الصناعه الطیبه" شامل روش های آموزش پزشکی بویژه آموزش پزشکی دوره حیات حکیم علی بن عباس اهوازی و روش های دیگر پیشینیان یا حکمای پس از او و برخی روش های مورد استفاده امروزی است. مطالب پایانی مقاله نیز پس از پرداختن به روش های مذکور به نتیجه گیری می پردازد.

در جریان این مطالعه بزرگترین مشکل کمبود منابع در حوزه آموزش پزشکی قرون اولیه اسلامی بود چراکه منابع دست

تدوین کتاب‌های دوره خود پرداخته و جایگاه کتابش را چنان رفیع میداند که ادعا میکند "جایگاه کتابش از نظر سلسله مراتب آموزشی، به گونه ای است که دانشجویان را از خواندن هرکتابی از کتب طب نوشته شده پیش یا پس از آن بی نیاز میکند، زیرا جامع همه مطالب مورد نیاز معلمان و دانشجویان است" (۷)

۱- روش تحلیل به عکس:

اهوازی خود این روش آموزش را این چنین توضیح میدهد: "به آنچه میخواهید آنرا بشناسید، به دقت بیاندیشید و در وهم و اندیشه خود آنرا از آغاز تا انجام تحلیل و توصیف کنید، سپس به عکس تحلیل انجام شده، از آخرین جز یعنی چیزی که قوام شی مورد نظر بدون آن ممکن نیست، آغاز کنید و آنرا بررسی نمایید و تا رسیدن به نخستین جز این بررسی را انجام دهید. برای این شیوه انسان را مثال می‌آوریم: بدین ترتیب که شما کل وجود انسان را در نظر می‌گیرید سپس می‌گوئید "بدن انسان مرکب از اندام‌های آلی است و اندام‌های آلی قابل تحلیل به اندام‌های متشابه الاجزاست و اندام‌های متشابه الاجزا متشکل از اخلاط و اخلاط مترتب بر گیاه است که غذای انسان است و گیاه هم قابل تحلیل به عناصری است که غذا از آنها ترکیب یافته است" (۷).

۲- روش ترکیب (Combination Method):

آموزش از شیوه ترکیب درست برخلاف شیوه تحلیل است "یعنی از آخرین چیزی که به طریقه تحلیل بدان رسیده اید آغاز می‌نمایید و همان اشیایی را که به هم تجزیه و تحلیل کرده بودید، با یکدیگر ترکیب می‌نمایید تا به آخرین مرحله ترکیب برسید. مثال آن است که بگویید: از ترکیب عناصر نباتات به وجود می‌آیند و از ترکیب نباتات غذاها پدید می‌آیند و غذاها، اخلاط را فراهم میکنند و از اخلاط، اندام‌های متشابه الاجزا درست می‌گردند و از اندام‌های متشابه الاجزا، اندام‌های آلی ترکیب می‌یابند و از اندام‌های آلی کل بدن شکل می‌گیرد" (۷).

اول بنا به شرایط یا در دسترس مان دور است یا از بین رفته اند. به همین علت اطلاعات کمتری در خصوص موضوع مورد بحث در اختیارمان قرار گرفت.

یافته ها

علی بن عباس مجوسی اهوازی (که به اعتقاد بسیاری خود و پدرش مسلمان بوده اند و اجدادش زرتشتی) کتاب کامل الصنعه را برای انتقال دانش طب به شاگردان و آیندگان تقریر کرده است. طب ملکی حدود چهارصد هزار کلمه و بیست مقاله دارد که هریک مشتمل بر چند فصل است، تقسیم می‌شود که ده مقاله اول آن درباره طب نظری است و بقیه مربوط به طب عملی است (۲). او روش آموزشی نگارشی خود را در تدوین و تقریر این کتاب روش تقسیم معرفی می‌کند (۲ و ۷).

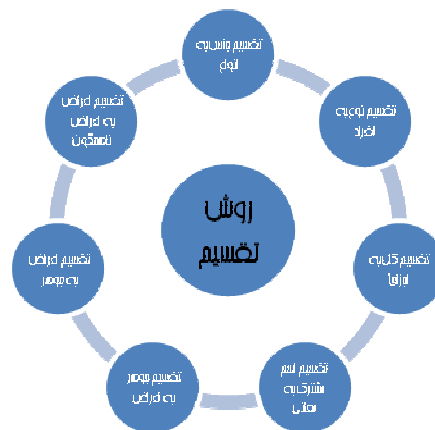
شکل ۱: شیوه های آموزشی در کتب دوران حکیم

اهوازی

در فصل دوم باب سوم، مقاله اول این کتاب به توضیح مختصری از روش‌ها و الگوهای آموزشی بکارگرفته شده در

۳- روش تحلیل حد :

نویسنده کتاب کامل الصناعه این روش را نیز اینگونه شرح میدهد: "چیزی را که درصدد شناخت آن هستید، تعریف به حد کنید و در حدی محصور کنید و سپس آن حد را از عالی ترین جنس آن به فصول و انواع مختلف آن تقسیم نمایید. مثل همان کاری که جالینوس در "کتاب الصناعه الصغیره" کرده است. او فن طب را با همان تعریف به حدی که "بروقلس" آن فن را بدان تعریف کرده، تعریف می کند و آن عبارت است از تعریف و شناساندن چیزهایی که با تندرستی و بیماری ارتباط دارند و نیز شناسایی حالتی که نه تندرستی است و نه بیماری".

شکل ۲: اجزای شیوهی آموزشی مورد استفاده در کتاب کامل الصناعه

گفته اند فنی است که موجب تندرستی میشود" (۷). این روش در آناتومی و تشریح کاربرد داشته و دارد.

۵- روش تقسیم (Division Method):

"چیزهای تقسیم پذیر ممکن است از هفت جهت تقسیم میگردند:

۱- تقسیم جنس به انواع: مانند تقسیم تب به تبی که به روان (روح) میرسد و تبی که در اخلاط درمیگیرد و تبی که در اندامهای اصلی بروز می کند.

۲- تقسیم نوع به افراد: مانند تب یک روز درمیان (غیب) خالص به تب عارض بر زید و تب عارض بر عمر.

۳- تقسیم کل به اجزا: مانند تقسیم بدن انسان به سر و دست و پا.

۴- تقسیم اسم مشترک به معانی مختلف: چنانکه بگویند، اسم "انسان" هم بر تصویر انسان و هم بر خود انسان اطلاق می شود.

۵- تقسیم جوهرها به اعراض: چنانچه بگویند "انسان" یا سرخ پوست و بعضی سیاه پوست و سفید پوست.

۶- تقسیم اعراض به جوهرها: چنانکه بگویند "سفید" یا برف است یا پنبه و "سیاه" یا زاغ است یا قیر.

۷- تقسیم اعراض به اعراض ناهمگون: مانند اینکه بگویند "رنگ ممکن است سرخ یا سفید باشد و هرشی قسمت پذیری می تواند به سوی این جهات منقسم گردد (۷)".

اهواری در ابتدای باب چهارم کامل الصناعه الطیبه ضمن ثبت این روش به نام خود اشاره کرده است که: "پزشکان، فن پزشکی را به اقسام گوناگونی تقسیم کرده اند، ولی من در بین تقسیمات آنان تقسیمی را نمی بینم که از لحاظ عبارت کامل تر و از حیث شرح و بیان، بهتر و از جهت نظم و ترتیب زیباتر از این تقسیمی باشد که من بنا نهاده ام، زیرا تقسیم این کتاب تقسیمی است که از عالی ترین جنس فن پزشکی شروع و به یکی دیگر از انواع آن یعنی حفظ تندرستی و مداوای بیماریهاست، رسیده و به زیر مجموعه آن نوع می پردازد به

اوپس این حد را عالی ترین جنس یعنی آن که مطلق "شناخت و معرفت" است به فصول و انواع پایین تر تا رسیدن به نوع الانواعی که دیگر قابل قسمت به اشخاص نیست ادامه میدهد (۷).

۴- روش رسم (Drawing Method):

"آن است که شی را با چیزی غیر از ذاتیات آن توصیف نماید، یعنی با مشخصات و فصولی توصیف کنید که از کیفیات شی گرفته اند، چنانکه در توصیف انسان گفته میشود که موجودی است راست قامت و پهن ناخن یا در مورد طب

این روش نیز مشابه طریق تحلیل عکس مورد اشاره اهوازی است که به نظر می‌رسد در آموزش تشخیص و درمان بیماری‌ها کاربرد ویژه ای داشته است.

در بررسی منابع دیگر به روش های مختلف طبقه بندی و تحلیل هدف‌های آموزشی در حیطه‌ی یادگیری برمی‌خوریم که هدف آن تعیین راه‌ها و مراحل دقیق و مشخص است که بعد از تحقق آنها، تغییرات لازم در تفکر و احساسات و مهارت‌های عملی شاگردان به وجود می‌آید. یکی از سطوح این طبقه بندی "یادگیری شناختی" است که در تعریف و تبیین آن به جزئیات مختلف پرداخته شده است. "دانش"، "فهمیدن"، "بکار بستن"، "تحلیل" و "ترکیب" و ارزشیابی و قضاوت از زیر مجموعه های این سطح یادگیری است (۱۰).

روش آموزشی تحلیل:

در تحلیل، بر شکستن مطالب به اجزاء تشکیل دهنده‌ی آن و یافتن روابط بین اجزا و نحوه‌ی سازمان یافتن آن‌ها تاکید می‌شود و به عبارت دیگر یادگیری در سطح تحلیل متضمن داشتن توانایی تجزیه و تحلیل کردن و نیز درک نحوه‌ی سازمان یافتن عناصر یک کل و دریافت مبنا و فرضی است که در آن بکار رفته است (۱۰).

روش آموزشی ترکیب (Combination Method):

یادگیرنده می‌تواند عواملی را که در مرحله‌ی تحلیل از همدیگر تفکیک کرده بود، به طریقی نو برای اخذ یک معنی جدید و نوظهور با یکدیگر ترکیب کند و به عبارت دیگر ترکیب مستلزم درهم ریختن دوباره قسمت‌هایی از تجارب گذشته با مطالب جدید و بازسازی آن به صورت یک کل تازه و نسبتاً انسجام یافته است. در این مرحله، پیوستگی عوامل به گونه‌ای بدیع و جدید، و به روز با معنایی تازه و ساختاری جدید، میسر می‌گردد. بدین ترتیب فراگیر می‌تواند، در جریان ترکیب امور و عوامل با شیوه‌ی جدید به نظریاتی خلاقانه و جدید دست یابد (۱۰).

نحوی که، این اقسام بدون هیچ تقدیم و تاخیری و در جایگاه خود و یکی به دنبال دیگری قرار گرفته اند (۷).

بررسی روش‌های تالیف کتب آموزشی دوران قبل و بعد از اهوازی نشان می‌دهد در هر کدام از آن‌ها یکی از روش‌های نگارش و آموزش مورد اشاره در کتاب کامل الصناعه الطبییه به کار گرفته شده و هر حکیم و دانشمندی کتاب خود را بر پایه یکی از آنها استوار ساخته و به رشته تحریر درآورده است.

در کتاب "مبانی سازمان و مدیریت" تالیف علی رضاییان دوروش مهمی که در الگوهای خلاقیت آموزشی و پرورشی سنتی از آنها اسم به میان آمده است، قیاس و استقرا است (۹).

بعثی که در علوم قدمتی به طول تاریخ آن دارد (۸):

روش آموزشی استقرایی (Inductive Reasoning):

در این شیوه، افراد بر مبنای اجزای اطلاعاتی متنوعی که در اختیار دارند، برای رسیدن به یک نتیجه یا اصل کلی استدلال میکنند. بدین ترتیب از ترکیب اجزا برای رسیدن به کل استدلال می‌شود. استقرا روشی مبتنی بر فراگیری ترکیبی است زیرا در جریان آن اجزا سرهم می‌شوند تا تصویری از کل به دست آید (۹). این روش مشابه طریق ترکیب علی بن عباس اهوازی است که به نظر می‌رسد در آموزش اسباب و علل بیماریها در روش‌های سنتی و در تعمیم نتایج تحقیقات به کل جامعه کاربرد داشته است.

روش آموزشی قیاسی (deductive Reasoning):

این شیوه درست عکس تفکر استقرایی است. به این ترتیب که با تعمیم نتیجه گیری‌های کلی به مصادیق خاص، نتیجه‌ای ویژه به دست می‌یابد، یعنی ذهن متفکر پس از شناخت کل، جهت شناساندن آن حرکت می‌کند. در این حالت یک اصل کلی را به مصادیق جزئی آن تعمیم می‌دهند، یعنی از تجزیه یک کار برای رسیدن به اجزای استدلال می‌شود. نتایج حاصل از تفکر قیاسی به طور صریح (نه ضمنی) به کلیه‌ی مصادیق خود تعمیم داده می‌شود (۹).

شده برپایه تقسیم را بررسی می‌کنیم می‌بینیم که کتب نگاشته شده بر این روش دارای چنان نظام و ترتیبی هستند که نویسندگان و تدوین کنندگان نمی‌توانند از این شیوه استفاده کرده باشند و چیزی را که برای درک درست مطلب مورد نیاز است ناگفته بگذارند یا به موضوع دیگری بپردازند. در ضمن در این شیوه حفظ کردن و به ذهن سپردن و به تبع آن خاطر آوردن مطالب نیز کار را برای طبیب یا دانشجوی طب آسان می‌کند.

خود وی در باب چهارم (یعنی تقسیم فن طب آورده است که "پزشکان فن طب را به اقسام گوناگونی تقسیم کرده‌اند، ولی من در بین تقسیمات آن‌ها، تقسیم را نمی‌بینم که از لحاظ عبارت کاملتر، واضحتر و بیان، بهتر و از جهت نظم و ترتیب زیباتر از تقسیم باشد که من بنا نهادم".

نتیجه‌گیری

در این کتاب که برای دانشجویان و جویندگان طب نگارش یافته است، علاوه بر اینکه نقش معلم را برایشان ایفا می‌کند، از چنان استدلال بالینی (clinical reasoning) استفاده شده است که پزشک و دانشجوی پزشکی را بسوی برداشتن قدم‌های عاقلانه و قوی در تشخیص و درمان راهنمایی می‌کند (۱۱).

تقدیر و تشکر

از مسوولین محترم مجله و دانشگاه علوم پزشکی زنجان که زمینه انتشار مقاله را مهیا نمودند، تقدیر و تشکر می‌شود.

References

- 1- MohammadiReyShahri M, Saberi H. Encyclopedia of Medical Narrative. Qom: Publishing Organization;2008.[In Persian].
- 2- GhaemiAmiri M. Approach to various aspects

روش‌های "تحلیل" و "ترکیب" مشابه روش‌های آموزشی اشاره شده در کتاب کامل الصنایع الطیبیه یعنی "روش تحلیل حد" و "ترکیب" است.

بحث

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در روش‌های نگارش کتب آموزشی رشته‌ی پزشکی در گذشته و حال، روش آموزشی تقسیم (Division Method) که مبدع آن حکیم مجوسی اهوازی است - و نگارش کتاب "کامل الصنایع الطیبیه" نیز بر آن استوار گردیده است - در بسیاری از کتب پس از وی در تدوین اطلاعات و نگارش مطالب علمی پزشکی و غیر پزشکی مورد بهره برداری قرار گرفته است.

از مزایای این روش می‌توان به نظم و ترتیب درهم تنیده‌اش اشاره کرد که حتی امروزه نیز در نگارش کتب آموزشی طب ایرانی و کلاسیک برای فهم بهتر و دسته بندی مناسب موضوعات مورد استفاده است، موضوعی که سیری در کتب مهم طبی حال حاضر دنیا این ادعا را به اثبات می‌رساند.

علی بن عباس هر موضوعی را که درصدد آموزش آن برآمده است ابتدا تعریف نموده، سپس انواع و اصناف را ذکر می‌کند. بطور مثال علم را به سه بخش تقسیم می‌کند: یکی علم به امور طبیعی (امور غریزی حیوان و نبات)، دوم علم به امور غیرطبیعی (اصول ششگانه سلامت و بیماری در انسان) و سوم علم به اموری که فراتر از دایره امور طبیعی (اسباب بیماری، علل بیماریها و دلایل و علایم). وقتی کتب نوشته

of medical education in medical universities. *Journal of Development Center of Yazd University of Medical Sciences* (Special Fifteenth Conference on Medical Education) courses ninth consecutive 13; 2013; p67-69.[In Persian].

- 3- Tajbakhsh, H. The History of the Iranian hospitals (From Ancient Timeesto present Ara). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies ;2000.[In Persian].
- 4- AhmadZadeh A, Ahmadzadeh Az. Ali ibn Abbas al- MagusiAhvaziArjani ; *Journal of JundiShapur University of Medical Sciences*. 10(2);2008:p121-9.[In Persian].
- 5- Shams Ardekani M . Reviewing the history and foundations of Islamic and Iranian traditional medicine. Chogan, Tehran, 2008;p38-40.[In Persian].
- 6- Kord Afshari G. Mohammad Kenari H. Traditional Medical Education in the Islamic Area. *Islamic and Iranian Traditional Medicine Journal*. 2012;3(1): p61-71.[In Persian].
- 7- Ahvazi Ab. Kamel Al-SinaatAl- tebieh. translate By Gaffarimk. tehran. Institute of Islamic Studies of Tehran University –Mc Gill Universit ;2009.[In Persian].
- 8- Rezaeian A. Fundamentals of organization and management ,Samt,Tehran,2001.In Persian].
- 9- Tabrizi M. Qualitative content analysis from the perspective of deductive and inductive.approach. *Journal of Social Sciences*. 2014; 64:105-38.[In Persian].
- 10- Shabani H. Instructional Skills(Methods and Teachniques of teaching) .Samt.Tehran,2004.[In Persian].
- 11- Adibi P, HaddadgarA, Haghjoyejavanmard S, Monajjemi A, Hadizadeh F. The medical universities students scientific olympiad (concepts, scope and methods). *Isfahan University of Medical Sciences*.2008.[In Persian].

Reviewing Medical Education in Kamel Al-Senaat Al-Tebieh

Moradi SH¹, Hasani D¹, Bahrami M², Norian AA³

¹University of Medical Sciences ,Zanjan, Iran.

²School of Medicine, Zanjan University of Medical Sciences, Zanjan, Iran.

³Dept. of Parasitology, Zanjan University of Medical Sciences, Zanjan, Iran.

Corresponding Author: Moradi SH, University of Medical Sciences ,Zanjan, Iran.

Email: sh.moradi57@yahoo.com

Received: 17 Jul 2016   **Accepted:** 28 Dec 2016   **Published:** 15 Jan 2017

Background and Objective: Among the human sciences, medicine is superior to all other sciences. One of the effective factors in education, especially in medical education is using appropriate textbooks. This study aims to consider a classic book of medical education and find its relevance to modern medicine.

Materials and Methods: Reviewing and analyzing parts of Kamel Al-Senaat Al-Tebieh medical textbook.

Results: This book has about four hundred thousand words and it was divided into twenty articles, each consisting of several chapters, first ten topics of which are about theoretical medicine, and others are information related to practical medicine.

Conclusion: One of the most important obligations of every nation is to protect and preserve written and unwritten cultural and scientific resources Kamel Al-Senaat Al-Tebieh was written in one of the glorious periods of Iranian Medical History by Ali Ibn Abbas. It has a dignified position because of its recording method. This method is one of the best methods that is used after Ahvazi. Even today it is a valuable source of medical education.

Keywords: *Instructional medicine, Instructional methods of division, Ahvazi, Kamel Al-Senaat Al-Tebieh.*